

Университетът и бъдещето

Драги абсолвенти,

Като философ често пъти разказвам на студентите си историите на думите – тяхната етимология, тоест историята на техните корени, на техния произход – тази своеобразна археология на думите. Разказвам историите на думите, защото в тях се напластяват следите на човешката култура – на човешкия опит, мисъл, знания, на човешкото общуване, на смисъла, който се е породил чрез него и който, чрез думите които ползваме, и чрез паметта за знанията които носят те, живеят във всеки един от нас.

Историята на думите ни позволява да разберем как се гради човешкото време – това време е много по-различно от физическото време, от векторното време на Хронос. Човешкото време напомня по-скоро метеорологичното време, времето на стихииите: то е динамично, неравномерно, еластично – пулсира, разгяга се и се свива. То се напластява в нашия колективен опит, утаява се, и неговите пластове могат да разкрият за изследователя, бил той философ, историк, лингвист – така както материалните реликти от древни култури за археолога или слоевете на земната кора за геолога – как настоящето някога е било бъдеще и как бъдещето се е случило.

Ето защо ще разделя това кратко слово на три чсти – минало, настояще, бъдеще.

1.

Минало, археология

Нека сега, в деня, в който вие всички преминавате един символичен праг, да споделя с вас няколко думи за историята на думата, която ни събира днес. Нека ви разкажа за историята на думата, която наименова институцията или *пространството*, на чийто праг сме се събрали сега – пространството на Университета, тази институция, която е призвана да съхранява, да организира, да предава и да мобилизира това сложно човешко време.

Вероятно всички се досещате, тъй като разпознавате нейни сродни думи, думата Университет произлиза от латинската дума *universitas*, която означава „цялото,

съвкупността“ (от *universus* „цял, цялостен“). Първоначално думата се появява в средновековния латински израз „*universitas magistrorum et scholarium*“ – общност на учители и учени, определение, с което около 13 в. – епохата на създаването на първите университети (Парижкия, Карловия, Болоня) – започва да бъде обозначавана общността, която днес назоваваме *академична общност* (думата Академия пък идва от старогръцки език, свързваме я с философската школа на Платон).

Вероятно сте се досетили, че думата *университет* има общ произход с думата *universum*, която на ред езици означава „вселена“. Латинската дума *universum* означава „всички неща, всички хора, целият свят“ и буквално означава „превърнат в едно, преобръщащ се в едно, като едно“ – понятие, което на гръцки назоваваме с думата „космос“, а в славянските думи – с думата „всемир“ или „вселена“. Ето това е накратко историята на думата университет, свързана с думата „универсум“.

И така: Университетът е място, което трябва да съдържа всичко. За да бъде университет, той трябва да събере в себе си целия свят.

Разбира се, подобна идея звучи утопично. Това място – както всяко място – има своите физически, емпирични, човешки ограничения: то е само една институция в модерния смисъл. Но то има и невидима страна – няма да я нарека дух, за да не злоупотребявам с тази древна дума, както се случва прекомерно често днес. Но то е измерение на пространството, което се утаява и седиментира като време.

Всички познават девиза на нашия университет: *Ne varietatem timeamus*. Той идва от същия език, от който идва и самата дума университет – латинския, и означава: „Да не се боим от разнообразието“. Нашият университет не трябва да се бои от разнообразието, от различието, защото светът е сборът на всички различия. Всеки университет трябва да приеме в себе си различното, разнообразното и разно-образното, за да може да го тъче като свят – *да го завърта в едно*.

2.

Настояще, критическа мисъл

В моето заглавие липсва една дума, една необходима връзка. Това е думата, която се крие зад съюза „и“: Между университетът и бъдещето стои *настоящето*.

Университетът има и тази същностна задача: не само да съхранява миналото и да въобразява бъдещето, но и да се отнася към настоящето. Модерните университети, чиято история е не по-дълга от два века, са основани на тази идея – формулирана образцово от един от най-големите философи на новото време – Имануел Кант, чиято 300-годишнина празнувахме преди месец, на 22 април. В своя прочут текст – отговор на въпроса „Що е Просвещение?“ Кант определя Просвещението като „излизането на Разума от (вмененото му) непълнолетие“. Кант обаче не говори само за индивидуалната употреба на Разума, Кант кнастоява върху *публичната* – обществената – употреба на Разума. И мястото на публична употреба на Разума е на първо място университета.

Разумът не е само в работата в кабинета или офиса, разумът не е само в работилницата, фабриката или ИТ-института, не е само в научната лаборатория или медицинската клиника, разумът е работата на мисълта за общото. Затова всеки човешки труд предполага публичната употреба на разума. Публичната употреба на разума означава умение разумът да надскочи частното и индивидуалното, за да се свърже с общото. Затова тази употреба на Разума означава и път към света.

Сега вие сте на път да прекрачите прага на един малък свят, който ще се разпилее в големия свят отвъд. Пазете в себе си големия свят на университета, който в бъдеще ще прави възможни за всички нас неща, които сега дори не подозираме и не очакваме. Не се бойте да употребявате публично разума си, не се бойте да удържате разнообразието, различието, отвъд границите на този невидим свят, който сега ви изпраца по широкия свят около вас.

3.

Бъдеще, действена утопия

Колкото по-богато е настоящето, толкова по-сигурно ще е бъдещето. Както казва историята на думата „бъдеще“? Вие я чувате: това е формата за бъдеще време на глагола „съм“, *бъда, да бъде*. Да „бъде“ – това е „съм“, което е пренесено в „ще“ – *ще бъде: бъде-ще*. За да *бъде* трябва да *е*, а за да *е*, трябва да *устоява*, трябва да *настоява*, тоест да е *на-стояще*.

Говорим много за бъдещето, но често пъти думите за бъдещето се превръщат в кухи фрази. Не можем да въобразяваме бъдещето, ако не усложняваме нашите възприятия, а можем да усложним нашите възприятия само чрез сложни знания, чрез развиване на мисълта, на знанията и уменията ни, които тъкат връзките ни със света, които създават времето на бъдещето. Университетът е мястото, в което трябва да се научим да тъчем тези връзки.

Бъдещето е създавано от миналото – то е това, което вретеното на настоящето успее да претъче от преждата на миналото. Затова не забравяйте времето и пространството, които сега стават ваше минало – пазете своето време в университета не само като хубав спомен от „волните“ студентски години (което, разбира се, е задължително!), но и като време, което е материята на времето на бъдещето.

В заключение

Ще цитирам един древен, полулегендарен мъдрец, чието име е Аполоний Тиански, и който според неговия животопис от философа Филострат, е казал следните думи: „боговете познават бъдещето, хората познават миналото, а мъдрите знаят това, което предстои“.

И така, нека бъдем мъдри накрая. Но преди да достигнем мъдростта, която би ни позволила да познаваме това, което предстои, да помислим за света около нас, сега, за света, който обитаване заедно – вселена, космос, универсум – и мястото, което трябва да бъде негова проекция тук и сега, и за в бъдеще: университетът. Нека обитаване света, не забравяйки, че сме част от света, и че

колкото повече съзнаваме принадлежността си към света, толкова повече този свят става свят.

И тъй като днешният ден е и тържествен, и празничен за всички нас, ще завърша с кратък епилог. Тъй като на този празничен ден всички слушаме и припяваме студентския химн – химнът, току-що великолепно изпълнен от Университетския хор, и който също е написан на средновековен латински език в епохата на създаването на първите университети, ще Ви цитирам неговите първи два стиха:

Gaudeamus igitur,
Iuvenes dum sumus,

Да се веселим, докато сме млади!

На добър час, колеги!

Боян Манчев